

МАРИЈА Р. ЂОРИЋ*

Факултет за европске правно политичке студије
Нови Сад

УДК 159.838:316.624

Монографска студија
Примљен: 15.12.2013
Одобрен: 17.01.2014

НАСИЉЕ У СПОРТУ (ТЕОРИЈСКЕ КОНТРОВЕРЗЕ И УЗРОЦИ)**

Сажетак: У раду се испитују теоријске контроверзе које настају приликом покушаја одређења узрока насиља у спорту. Посебна пажња у истраживању је посвећена објашњењу хулиганизма, који представља насиље публике на спортским приредбама (или поводом њих). Направљена је генеза насиља у спорту кроз историју, почев од античких времена у којима се зачињу Олимпијске игре, па све до модерног друштва. Ова компаративна анализа насиља у спорту је показала да је, без обзира на степен цивилизацијског развоја, насиље (некад мање, некад више) иманентно спортској публици. Уз помоћ широког дијапазона научних теорија аутор испитује узроке насилног понашања публике на спортским приредбама. У зависности од теоријског приступа, узроци насилног понашања публике на спортским приредбама могу бити разнолики, али је аутор мишљења да не постоји монокаузално објашњење и да све друштвене појаве укључив и хулиганизам, треба посматрати у констелацији одређених друштвених, економских, политичких и историјских догађаја.

Кључне речи: насиље, спорт, хулигани, хулиганизам, теорије

---

* mara.djoric@yahoo.com

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачког пројекта Универзитета у Београду – Факултета политичких наука, Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту, (евиденциони број: 179076), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије

Увод

Насиље у спорту (као форма социјалног облика насиља) које представља један од већих безбедносних проблема савременог друштва, егзистира од давнина. Могли бисмо рећи да су спорт и насиље повезани нераскидивим везама од првих корена цивилизације. Тамо где је било спорта било је и насиља у различитим појавним облицима. Спорт као неоспорно уносна и значајна сфера друштвеног живота може инволвирати различите облике насиља, али ћемо се ми у овом раду претежно бавити насиљем публице које се може оквалификовати као – хулиганизам.

Ова „британска болест“ се полако пренела и на друге државе, те је данас са научног становишта гледано потпуно невалидно елаборирати хулиганизам као искључиво „британски феномен“. Хулиганизам се развија тамо где постоји традиција навијачке културе, али му погодују и одређене економске, политичке и социјалне прилике које распирују насиље на спортским приредбама (или поводом њих). Како је спорт огледало друштва, он рефлектује најосетљивија социо-политичка таласања¹ и често најављује политичке конфликте који му тек предстоје². Управо из тих разлога је потребно сагледавати у каквом се историјском, временском, геополитичком и социо-економском контексту остварује хулиганско понашање. Хипотеза појединих енглеских социолога спорта да је насиље хулигана консенквенца фрустрације агресије коју емитује лумпен-пролетеријат (Taylor David, 2010) је „на стакленим ногама“ у модерном друштву. Наиме, многи хулигани заправо и јесу из породица у којима су родитељи високо образовани, веома богати или на значајним друштвено-политичким функцијама, што код њих ствара представу о томе да су недодирљиви.

Осим тога, треба правити дистинкцију између умерених навијача (којима може припадати било која персона која пасионирано прати репрезентацију земље или пак, неки спортски клуб) и екстремних навијача, које с правом називамо хулиганима. Док је првој категорији примарна спортска приредба, друга врста навијача (хулигани) користе спортска

---

¹ Дobar пример је сукоб навијачких група ФК “Ал Ахли” и ФК “Ал Масли” у постконфликтном Египту 1. фебруара 2012. године када је на фудбалском стадиону у Порт Саиду погинуло најмање 74, док је око 1000 људи било повређено. Ови нереди се могу сматрати консенквенцом политичких дешавања у којима је срушен вишедеценијски режим Хоснија Мубарака.

² Сматра се да је сукоб између навијача ФК “Црвена звезда” и навијача ФК “Динамо” на стадиону Максимир 13. маја 1990. године у Загребу био увертира пред дезинтеграцију СФРЈ.

дешавања као повод за насилно деловање. Иза насиља хулигана се често крије и деловање криминалних група које се баве трговином наркотика, укључив и остале илегалне активности. Не треба пренебрегнути ни чињеницу да су хулиганске групе у више наврата биле средство за којим су лако посезале поједине политичке структуре како би интезивирале или пак, смириле одређене друштвене тензије. Злоупотребу насиља у политичке сврхе можемо одредити као политизацију хулиганизма.

Да бисмо разумели одакле толико насиља у цивилизованом друштву, осврнућемо се на генезу насиља у спорту кроз историју, а потом ћемо покушати да уз помоћ различитих теоријских праваца објаснимо узроке насиља на спортским приредбама.

Насиље у спорту – генеза

Ерик Данинг (Erick Dunning) сматра да у погледу спорта стара Грчка представља пиједестал цивилизацијског досегнућа античког доба, док Римска империја симболизује регресију у варваризам (Dunning Eric, 1999). Упркос глорификацији старогрчког спорта не можемо тврдити да је у њему насиље било потпуно изопштено. „Крв, насиље, разуларена гомила, политичке манипулације, корупција, варање“ (Kyle Donald, 2007:128) су само неке од појава које су се могле срести за време Олимпијских игара. Колико је спорт био важан за Грке видимо по томе што су почели рачунање времена од првих Олимпијских игара³ које су се одржале 776. год. пре. н. ере у част врховног бога Зевса у Олимпији. Ове игре су имале специфичан карактер сакралности, јер су сви ратни сукоби током њиховог одржавања престајали, а саме игре би започињале религијским ритуалима. Важност спорта се код старих Грка огледала и у чињеници да су само мушкарци могли да се такмиче на Олимпијским играма, док је женама чак било забрањивано да буду у публици. Спорт је био резервисан само за изабране и привилеговане.

Са Римским царством долази до интензивирања бруталности у спорту. Рим је, пре свега, био војничка држава и није много марио за духовност попут Грка, па је код Римљана спорт у виду гладијаторских борби представљао добру забаву. У старом Риму се хладнокрвно гледало на убијање животиња као и људи, о чему сведочи велика популарност гладијаторских игара. Чак је из тога доба поникла изрека *Panem et circenses* („хлеба и игара“), коју је први изрекао Јувенал. Тако је рецимо,

³ Последње Олимпијске игре у античком периоду су се одржале 393. год. н. ере када их је владар Теодосије укинуо.

римски император Трајан када је освојио Румунију наредио да се 123 дана одржавају борбе са животињама у аренама као знак слава. Сматра се да је побијено на хиљаде животиња током императоровог тријумфа (Singer Peter, 2006).

Гладијатори су у Риму претежно били робови и криминалци који су имали задатак да забаве масу. Уколико би у арени гладијатор показао врхунске способности и постао миљеник публике (под условом да преживи), онда је постојала могућност да добије рудис (дрвени мач слободe), чиме би стекао слободу и почасно звање аматорес. Такву прилику су имали ретки јер су борбе биле сурове, а услови за опстанак и више него тешки. Посебно је био неповољан положај оних гладијатора који су носили назив паегниариус, јер су имали незахвалан задатак да се скоро голоруки боре са животињама, користећи при том, само бич. Амфитеатри, од којих је најпознатији био Колосеум, су представљали места у којима су се водиле борбе до смрти. Колико су биле бруталне гладијаторске игре можемо видети по томе да су многи гладијатори себи одузимали живот пре него ли изађу у арену, тако што су се намерно гушили храном или ударали главом о зид до смрти. Како бележи Касијус (Dio Cassius), нарочито морбидну пасију према гладијаторским борбама је показивао владар Комодус (Lucius Aurelius Commodus Antoninus) који је и сам учествовао у њима, тако што би окупио инвалиде који су у рату или због болести остали без ногу и хладнокрвно их убијао у борилишту (Wisdom Steven, McBride Angus, 2001).

У средњем веку је била танка граница између спорта и рата. То се посебно видело на витешким турнирима у којима су се комбиновале ратничке и спортске вештине, о чему је писао француски дипломата и историчар Жан Жусеран (Jean Jusserand): „Сличност између рата и витешких игара је била толико велика да је било немогуће повући јасну границу између њих“ (Guttman Allen, 2004:52). Витешки турнири као симбол средњовековне храбрости, вештине и спорта су због високог интензитета насиља били забрањени од стране католичке цркве у периоду између 1130. и 1179. године.

Хуманизам и ренесанса представљају целокупни препород европског друштва у спиритуалном и материјалном смислу речи, што је веома значајно за развој спортских вештина. Са хуманизмом и ренесансом долази до цивилизованијег односа између такмичара, али и публика постаје умеренија и мање агресивнија. Фудбал се трансформише у игру виших класа у којој и мушкарци и жене могу учествовати, што представља напредак у односима полова, уколико се зна да је женама некада било забрањено чак и да посматрају спортске игре. Упркос свеукупном

просветљењу друштва, ренесанса није утицала значајно на потпуну елиминацију насиља из спорта. Енглеска аристократија је, рецимо, уживала у борбама паса, што је данас у већини земаља законом најстроже забрањено и третира се као кривично дело. Познато је да је гроф од Асекса 1598. године кренуо у борбу против Ираца водећи са собом псе који су пре тога били специјално дресирани за убијање ирских побуњеника (James Patrick, 2007:93).

У периоду ренесансе такозвани „крвави спортови“ представљали су значајан спектакл. Под оваквим спортовима подразумевамо и лов који је био популаран међу аристократским сталезом, док су борбе медведа и осталих дивљих звери са псима спадале у велики доживљај за припаднике нижих сталеза⁴. Према Патрику Џејмсу (Patrick James) сиромашни сталези су гледајући морбидне призоре у којима се животиње боре на живот и смрт, осећали већу моћ. Ово је још један доказ да је Макијавели био у праву кад је рекао да човек у себи носи огроман део анималне природе, иако поседује ратио. Фром (Fromm) пак, сматра да је лов иманентан садистичком типу личности, али такође истиче и то да је садизам много чешћа појава код исфрустрираних и немоћних људи који у насиљу према другима виде манифестацију своје моћи (Fromm, 1973). Но, ову Фромову тврдњу морамо узети са резервом, јер је свака врста генерализације без претходног сагледавања датог случаја, често пут у научни ћорсокак.

У деветнаестом веку спорт показује прогресивност у односу на минуло време, јер се стварају прва писана правила у спортским играма (Baker William, 2007). Олимпијске игре се обнављају 1896. године захваљујући Пјеру де Кубертену (Pierre de Coubertin), а чувено олимпијско гесло *citius, altius, fortius* (брже, више, јаче), постаје крилатица сваког спортисте.

Након завршетка Првог светског рата, насиље у спорту је имало много дубље политичко значење, поготово приликом сусрета репрезентација оних земаља које су у рату биле на супротним странама. У таквим ситуацијама спорт је имао симболичку функцију, јер је представљао сурогат рата у којем би она боља и јача страна побеђивала.

Током 60-их година 20. века насиље у спорту постаје све више израженије (посебно на фудбалским стадионима). Родно место фудбал-

⁴ У Србији се, рецимо данас, према Кривичном закоником за убијање и мучење животиња може добити казна до три године затвора, али се упркос томе и даље илегално одржавају борбе паса. Циљ оваквог „спектакла“ је забава људи и лукративни интерес, јер се организују клађења у којима је у оптицају велика количина новца.

ског хулиганизма је Велика Британија, а Ричард Гиљаноти, (Richard Guilianotti) сматра да је почетак модерног енглеског хулиганизма везан за телевизијски пренос утакмице 1961. године између „Тотенхама“ (*Tottenham*) и „Сандерленда“ (*Sunderland*). „Насиље између супарничких навијача, вандализам, провокација полиције и ривалитет између фанова били су први показатељи овог феномена“ (Guilianotti Richard, 2000:41), сматра Гиљаноти. Велики допринос у популаризацији хулиганизма остварили су медији који су преносили сцене насиља и на тај начин давали проблематичним навијачима на важности. Иако је насиље спортских навијача универзални феномен и јавља се на територији свих земаља „насилно и анти-социјално понашање код фудбалских фанова често се означава као фудбалски хулиганизам или понекад као *британска болест*“ (Frosdick Steve, Marsh Peter, 2005:3). Повезивање хулиганизма са Енглеском није нимало случајно јер се фудбал као игра најпре развија у овој земљи, а са њом и насиље публике. Такође треба нагласити да су и прве драконске казне за насилно понашање на спортским приредбама донете баш у овој земљи и то након чувеног Хејсела, када је држава почела озбиљно да решава проблем насиља у спорту.

У данашње време је спорт постао комерцијална забава и уносан бизнис. Намештање утакмица, некоректан однос између управа клубова и навијача, уплив политике у спорт, су само неки од проблема који прате модеран спорт. Спорт је постао једна од најзначајнијих сфера моћи и утицаја у друштву, али и сегмент друштвеног живота који је подложен корупцији. У сваком случају, обичан човек се увек идентификује са репрезентацијом своје земље или тимом за који навија, чиме се рађа навијачка култура која је мање или више присутна у свакој земљи. Међутим, иако је човечанство у цивилизацијском смислу речи далеко одмакло од античких и средњовековних правила у спорту, насиље као главни прагматички спорту и даље остаје да живи у модерном друштву.

Теорије о агресији и насиљу у спорту

Уз помоћ неколико теорија можемо објаснити насиље у спорту. То су: **инстинктивистичке теорије, теорије фрустрацијске агресије и теорије социјалног учења**, а посебну пажњу ћемо посветити и егзистенцијалној теорији Виктора Франкла (Viktor Emil Frankl).

Инстинктивистичке теорије полазе од тога да је човеково агресивно понашање урођено и предиспонирано инстинктом. **Сигмунд Фројд** је типичан представник инстинктивистичких теорија по којима

постоје два инстинкта или енергије које покрећу човека: *Eros* (као сексуални импулс или енергија живота и стварања) и *Tanatos* (као деструктивни импулс, или инстинкт смрти). Према овој теорији, човек је генетски предодређен да уништава друге (агресија) или пак себе (аутоагресија) јер га на то покрећу урођене ексцитације у организму у виду *Erosa* и *Tanatos* (Frojd Sigmund, 1964). По многим, Фројдова теорија је непоуздана јер није емпиријски верификована.

Иако **Алфред Адлер** не прихвата у потпуности Фројдов концепт *Tanatos*, он истиче биолошку улогу агресивности, мада је по њему основни покретач човека не сексуални нагон, већ *воља за моћ*. Адлер је био први који је критиковао Фројдову теорију, поготово њен део о сексуалности, сматрајући га пренаглашеним. По њему је тежња за личношћу најистакнутије зло културе човечанства, али исто тако сматра да се она може сузбити развијањем јачег осећања за заједницу (Адлер Алфред, 1996). Воља за моћ је основни покретач психичког динамизма човека и свуда присутан несвесан мотив психичких кретања.

Ерих Фром превазилази једностраност инстинктивиста и бихевиориста. У својој књизи “Анатомија људске деструктивности” указује на две врсте агресивности код човека: бенигну и малигну. Прва, бенигна агресивност је настала у сврху одбране, док је друга, тзв. малигна агресивност деструктивно-патолошког карактера. То је уништење ради уништења. Правећи компарацију између животињске и човекове агресивности Фром истиче да људска агресија далеко надмашује агресију човекових животињских предака: “Човек је, супротно од већине животиња, прави убица” (From Erich, 1984:11). По Фрому, животиње постају агресивне тек када се наруши њихова природна и друштвена равнотежа (на пример у јату или крду). Дакле, човекова хиперагресивност настаје као консеквенца стања које он производи (као што је нпр. пренасељеност) и због тога је учесталија у људском него ли животињском свету. За разлику од човека који може уживати у наношењу боли другима, таква ситуација се не може срести код животиња. У спорту можемо приметити обе врсте агресивности. Малигна агресија је својствена патолошким личностима, које долазе на утакмице само да би уживали у насиљу које ће спровести над неком од потенцијалних жртава, као што је случај са хулиганима, мада се среће и код неких спортиста који учествују у такмичењу са циљем да би повредили некога, а не да би остварили спортски резултат. Када би бенигну агресивност пренели на раван спорта, она би представљала оправдану борбу између ривала за бољи пласман и “преживљавање” у лиги (нпр. у фудбалу).

Конрад Лоренц (Konrad Lorenz) је представник инстинктивистичких теорија (и истраживач који је поседовао знање из више научних области)⁵ који је испитивао феномен агресије првенствено кроз анализу понашања животиња. Он сагледава агресију животиња кроз уништавање сопствене врсте. Лоренц Дарвинову теорију “борбе за опстанак” доживљава не као борбу различитих, већ као борбу претежно истих врста. Испитујући понашања коралних риба у топлим морима он закључује да су оне знатно агресивније према сопственој врсти, него ли према било којим другим врстама. Постоје неколико разлога зашто је то тако. Пре свега, агресивност је мотивисана потребом јединки за равномерно распоређивањем у оквиру настањивог простора. Рецимо, жабе обележавају своју територију кретањем, док пси и мачке то раде мирисима. Други разлог агресије међу истим животињским врстама, бар када су у питању мужјаци, је у вези са сексуалним нагоном. Такође веома значајан мотив за агресивност је одбрана младунаца у функцији одржања врсте. Слично је и код човека – он се бори када је његов живот и живот његовог потомства угрожен. Међутим, оно што је заједничко и човеку и животињама, како примећује Лоренц, јесте да је “страх најинтензивнији нагон за борбу” (Lorenz Konrad, 1970:30). Тешко је на основу изучавања животиња правити законитости о човековом агресивном понашању, али је чињеница да нагони могу код човека утицати на ирационално понашање које се среће и у спорту.

Док Конрад Лоренц сматра агресију биолошким појмом, а Фројд психолошким, **Виктор Франкл** (Viktor Emil Frankl)⁶ као представник **егзистенцијалне теорије** сматра да је агресивност повезана са узроцима који могу бити психолошке или физиолошке природе. По Франклу се агресивни нагон не налази у човеку, већ се манифестује као став човека према некоме или нечему. Насупрот теоријама мотивације по којима човек има потребу да се реши унутрашње напетости (нпр. доживљавање катарзе уз помоћ спорта приликом навијања), Виктор Франкл сматра да човек има потребу за успостављањем смисла живота, тако што се повезује са другима, дајући себе. У књизи “Нечујан вапај за смислом”, он подвлачи да услед превеликог изобиља савремено друштво губи смисао свога постојања, па стога човек ствара напетост како би живот учинио узбудљивијим и изазовнијим. Спорт је једна врста изазова за човека. За Франкла је спорт “модерни световни облик аскетизма” (Frankl Viktor,

---

⁵ Поред медицине је завршио зоологију и докторирао на филозофији

⁶ Виктор Франкл је оснивач тзв. *треће психијатријске школе* у Бечу после Сигмунда Фројда и Алфреда Адлера. По њему, дух човека не може оболети, већ само патити од непостојања смисла живота. Овај став је близак филозофији Томе Аквинског.

1981). Интересантно је да овај поборник логотерапије⁷ разликује мржњу од агресивности по томе што иза мржње увек стоји нека намера. Исто важи и за љубав. У популарним спортовима (попут фудбала), код којих су емоције навијача на навишем степену, врло често можемо говорити о мржњи једних навијача према другима, али и о ретким случајевима мржње навијача према спортистима које сматрају “издајницима”. Долазак некадашњег капитена и голмана “Црвене Звезде” Владимира Стојковића у “Партизан” је изреволтирао не само навијаче, већ и управу клуба “Црвена Звезда” која је најавила одузимање чланске карте Стојковићу. Осим што су из „Ред кафеа“ на стадиону у Љутице Богдана „Делије“ уклонили његов урамљени дрес, на којем је стајала порука „За све звездаше“, на интернету су освануле многобројне претње Стојковићу, док су на Фејсбук-у направљене групе у којима чланови вређају голмана српске репрезентације. Па ипак, најбизарније је било објављивање Стојковићеве умрлице по разним медијима. У једној од њих пише да је „преминуо Звездин голман, Звездино дете и понос Партизана Владимир Стојковић“, односно да ће се сахрана обавити на „првом следећем дербију“⁸. Овакве тензије су резултирале озбиљном агесијом према Стојковићу који је чак био нападнут од стране „звездаша“ уочи утакмице у квалификацијама за Европско првенство у Ђенови 2010. године. Међутим, оваква реакција навијача није ништа ново. Када је 1986. године фудбалер Милко Ђуровски прешао из “Црвене Звезде” у “Партизан”, Делије су то доживеле као најгору издају, док је био још интересантнији случај са фудбалером Велибором Васовићем који је 1964. године прешао из “Партизана” у “Црвену Звезду”⁹. Иако је Васовић у “црвено-белом” дресу освојио шампионску титулу Југославије, због константних претњи које су стизале од навијача “црно-белих” он је био приморан да се врати ФК “Партизан”.

Теорије фрустрацијске агесије сматрају да неостварена жеља рађа фрустрацију, а да аналогно томе долази и до агресивног понашања. Ова теорија која је настала тридесетих година двадесетог века опонира инстинктивистичка схватања и њен најзначајнији представник јесте **Дон Далард** (John Dollard). Касније је утврђено да иако изазива бес и љутњу, не мора свака фрустрација обавезно произвести агесију. Нил Милер (Neal Miller) је делио мишљење са Далардом и сматрао да фрустрација

⁷ Логотерапија којом се бави Виктор Франкл се базира на хуманизму и сврстава се у егзистенцијалну психијатрију. Логотерапија имплицира лечење и исцељивање смислом

⁸ Према: <http://www.pressonline.rs/sr/sport/fudbal/story/131288/Navija%C4%8Di+Zvezde+pobesneli%3A+Stojkovi%C4%87u+prete+smr%C4%87u!.html>, 01.09.2010.

⁹ Пре тога се никад није десило да неки славни фудбалер из “Партизана” пређе у “Црвену Звезду” и обратно.

не изазива увек агресивно понашање. Када је узрок фрустрације недоступан, као објекат испољавања агресивности се узима доступна жртва. То може бити неко слабији од нас, неко близак из породице, или неко ко нам је “стао на жуљ” у датој ситуацији.

Фрустрацијска агресија се може приметити код младих људи у Србији који одлазе на утакмице да се забаве али и да нађу вентил за своје незадовољство. Године санкција, ратова, економске кризе и нестабилне политичке ситуације имале су негативан утицај на породице које су се суочавале са свим тим проблемима, а нарочите последице се осећају код омладине која је расла у таквим условима. Млади људи представљају друштвени слој који је у трагању за својим идентитетом склон скретању са правог пута, што може предиспонирати девијантне облике понашања. Бесперспективност, лош животни стандард (поготово у транзиционим системима) и непостојање смисла живота, неки су од примарних узрока који утичу на појаву фрустрацијске агресије код омладине, али и код зрелих људи. Стога није ни чудо што многи навијачи налазе катарзу на стадионима кроз разне врсте насиља и девијантно понашање.

По **теорији социјалног учења** агресија није урођени нагон већ настаје као процес учења. **Алберт Бандура** је тврдио да се овакво понашање углавном везује за принцип награде и казне. Бандура је сматрао да постоје неколико врста учења: моделирање, имитација, посматрање и симболичко учење (Bandura Albert, 1970). Данас се агресија претежно учи захваљујући мас-медијима¹⁰ од којих су најбитнији телевизија (филмови са сценама насиља, нецензуриране сцене из ријалити шоу програма и сл.) и интернет (разне насилне игрице и сл.). Агресија се може учити и из непосредне околине, нпр. породице. Уколико је отац често агресиван према мајци и осталим члановима породице врло је вероватно да ће представљати модел који ће неко од деце прихватити. Агресивно понашање на спортским стадионима се може усвојити и од старијих навијача, који често представљају млађим нараштајима идоле. Највећи узор су тзв “жестоки момци” који се доказују кроз туче и криминално понашање. Кроз опонашање негативних идола на стадионима многи млади траже одређено место у навијачкој групи, чиме потврђују свој идентитет.

Мет Џервиш разликује две врсте агресивности у спорту: инструменталну и непријатељску (Matt Jarvis, 2002). Непријатељска агресија има тежњу да уништи противника и да му свесно нанесе бол и патњу.

---

¹⁰ О утицају медија и медијској манипулацији видети више у: Деспотовић Љубиша, Јефтовић Зоран, “Геополитика, медији и безбедност - негативни стереотипи и медијска манипулација”, *Наука, безбедност, полиција*, бр. 1, 2011, стр. 33-42.

Она је деструктивног карактера и обично иде у пару са љутњом и бесом. Што се тиче инструменталне агресивности и она жели да надвлада противника, али њен циљ је другачији – то више није жеља за повређивањем супарника, већ је примарни циљ остваривање додатних поена и боље позиционирање у спорту. Симплификацијом наведених врста агресивности долазимо до закључка да је непријатељска агресија “уништење ради уништења”, док је инструментална агресија нападање зарад бољих спортских резултата и победе.

Према Гранту Џарвију у спорту можемо издвојити неколико врста насиља (Jarvie Grant, 2006):

1. **Насиље гомиле** (масе) на спортским дешавањима, под којим обично подразумевамо хулигане
2. **Насиље међу спортистима** које подразумева недозвољени физички контакт
3. **Сексуално насиље** према млађим играчима од стране тренера или надређених
4. **Насиље мас-медија**. Реч је о насиљу које је инструментализовано и мотивисано од стране средстава јавног информисања, а које имплицира неко-ректно и непрофесионално извештавање.

Како истичу Лин Мари Џејмисон (Lynn Marie Jamieson) и Томас Ор (Thomas Orr), насиље у спорту се може јавити у чак осамнаест различитих облика међу којима су: насиље под утицајем дроге, насиље које за крајњи циљ има понижење појединца, уплитање криминала у спорт, насиље под утицајем националистичких идеологија...а посебно је интересантан пример “спортског тероризма” под којим се подразумева напад који изводи терористичка организација за време спортских дешавања над такмичарима (Jamieson Lynn Marie, Orr Thomas, 2009:10). Израз “спортски тероризам” је научно невалидан, јер иако се нападају спортисти или се терористички акт спроводи за време важних спортских догађаја, тероризам не можемо одређивати стриктно према месту извођења напада. Према Драгану Симеуновићу најпрецизнија класификација тероризма је она која се врши према “главним циљевима тероризма, односно према прагматско-циљној оријентацији терориста, према њиховим претежним методима и средствима и према типу актера-субјеката тероризма” (Симеуновић Драган, 2009:82) и додаје како је могуће извршити класификацију једино ако се поштује “начело претежности и установљавања неког својства као најбитнијег, а не ако се трага за некаквим, у веберовском смислу чистим моделима тероризма” (Симеуновић Драган, 2009:82). Стога је непримерено говорити о “спортском тероризму”, јер бисмо у том случају ако користимо место дешава-

ња терористичког акта као главни критеријум класификације, могли навести безброј примера тероризма – “позоришни тероризам”, “школски тероризам”, “железнички тероризам”, “аутобуски тероризам” и сл.

Ми ћемо издвојити неколико врста насиља у спорту на основу актера-субјеката насиља.

1. Први облик насиља се може јавити **између самих спортиста**. Овакво насиље се сматра прекршајем за који се на пример, у фудбалу може добити жути, а у тежим случајевима и црвени картон. Ударање играча између себе када судија не види, саплитање, али и вређање (као облик психичког насиља) су типични примери насиља међу спортистама. Тако је меч Акрополис купа у Атини 2010. године прекинут два и по минута пре краја због жестоког физичког сукоба репрезентативаца Грчке и Србије. Сличне сцене биле су присутне и у у финалу домаћег плеј-офа 2010. године, у сукобу кошаркаша “Партизана” и “Хемофарма” у Вршцу.

2. **Насиље према судијама** је други облик насиља који можемо срести на спортским дешавањима. У оваквим ситуацијама су обично спортисти субјекти насиља (мада и публика може бити субјект насиља), док судији припада улога објекта насиља. Повод за насиље је обично некоректно суђење (или га као такво спортисти или публика перципирају), а узроци могу да буду вишеструки – од личне фрустрације нападача, некоректног понашања судије, до немоћи спортиста услед лоше игре. Пример насиља према спортском судији смо имали 2010. године када је заменик дисциплинског судије ФС Србије Драгче Димитријевић брутално претучен испред свог стана, а нападач му је поручио да је то због фудбала. Сличну ситуацију имали смо 2008. године када је утакмица трећег кола прве лиге Републике Српске у фудбалу између “Дрине” из Зворника и “Дрине ХЕ” прекинута у 88. минуту због напада гостујућих играча на помоћног судију Синишу Радића из Лакташа.

3. **Насиље између тренера и фудбалера** се ретко дешава, али га не треба занемарити. Оно је најчешће присутно у форми вербалног, тј. психичког насиља док је физичко насиље ређе. Између тренера и играча може постојати нетрпељивост. Рецимо, познато је да је некадашњи тренер ФК “Рома” Фабио Капело (Fabio Capello) био у отвореној свађи са капитеном тима Франческом Тоттијем (Francesco Totti) али је био омражен и од стране навијача. Најпознатији скорашњи пример физичког насиља између тренера и фудбалера се догодио 3. маја 2012. године на утакмици између “Фиорентине” (Fiorentina) и “Новаре” (Novara), када је Делио Роси (Delio Rossi), тренер “Фиорентине” физички напао фудба-

лера овог клуба, Адема Љајића¹¹. Физичком обрачуну је претходила вербална препирка након што је Роси повукао Љајића из игре у 32. минути утакмице. После овог немилостивог догађаја Роси је добио отказ и суспензију на три месеца, док је Љајић кажњен новчаном казном и забрањеном игре у матичном клубу до краја сезоне.

4. Четврти облик насиља којим ћемо се бавити у овој студији представља **насиље публице на спортским приредбама**. Популарнији назив за ову врсту насиља у спорту јесте хулиганизам, који смо дефинисали као “насилно понашање којим део публице инспирисан спортским догађајима кроз припадање навијачкој групи изграђује свој персонални идентитет који исказује фрустрацијску агресију деструкцијом материјалних ствари или повређивањем противника“ (Ђорић Марија, 2010:385).

Насиље публице се, иначе, може манифестовати у неколико облика:

- као насиље према спортистима (што је ређе)
- као насиље према судијама и тренерима
- као насиље према органима јавног реда и мира (полиција)
- као насиље према другим навијачима и
- као насиље које је усмерено ка материјалним стварима

Без обзира где се одвијају утакмице, насиље публице је у мањој или већој мери присутно свуда где постоји навијачка култура. Изучавајући културу САД, Вилкокс (Wilcox) је дошао до закључка да се спорт може дефинисати као “доминантан систем културолошких вредности једне нације” (Jamieson Lynn Marie, Ott Thomas, 2009:15). Чињеница је да се спорт рефлектује на целокупно друштво, али рекли бисмо да постоји и повратна реакција друштва на спорт. Поготово је у данашње време доминантан утицај политике на спортска дешавања, па често можемо говорити и о “политизацији спорта” која је директно повезана и са “политизацијом хулиганизма”. Уколико боље сагледамо видећемо да спорт представља део идентитета једне државе и њених грађана, па је стога оличење религијских, културолошких и политичких вредности те земље. Осим тога, спорт често служи и за промоцију дискриминисаних мањина. Такав случај смо имали на Олимпијским играма 1968. године када су Томи Смит (Tommy Smith) и Џон Карлос (John Carlos) протестовали на подијуму дизањем песница дајући подршку

---

¹¹ Фудбалер Адем Љајић је познат и по сукобу са селектором српске репрезентације Синишом Михајловићем, који га је избацио из тима јер је Љајић супротно уговору о понашању који су играчи потписали, одбио да пева химну Републике Србије пре утакмице правдајући такво понашање личним уверењима.

“Црним пантерима” који су се борили свим, па чак и виолентним средствима за права црнаца у Америци (Bodin Dominique, Heas Stephane, Robene Luc, 2004).

Ентони Стор (Anthony Storr) је у свом познатом делу “Људска агресија” тврдио да љутој мачки није ништа сличније од друге љуте мачке, као што и љутом човеку највише наликује други љут човек (Стор Ентони, 1989). Тако је и у спорту. Насиље једне навијачке групе инспирише друге навијаче да користе насиље, при чему једни наликују другима. Насиље једног спортисте предиспонира насиље његовог ривала. Оно што највише брине код употребе сваке врсте насиља, а посебно оне код хулиганских група на стадионима, је да се тешко зауставља кад једном крене. Стор тврди да је потребу за насиљем теже отклонити, него ли пробудити, кад су у питању нормалне животне околности и друштво. Због тога треба водити рачуна да се на све могуће начине сузбије агресивност или да се трансформише у позитивном смислу речи, како не би прерасла у насиље. Једном покренуто насиље је као лавина – неконтролисано је, интензивно и тешко га је зауставити.

Постоје и они теоретичари који сматрају да се потиснути бес мора каналисати на неки начин: “Насиље можемо преварити једино ако га не лишимо сваког вентила за пражњење, односно уколико му подметнемо нешто да набодје на зуб” (Žigat Rene, 1990:12). Овде се ради о могућности компензације веће жртве за мању. И данас су остали обичаји жртвовања животиња (приликом изградње куће нпр.) што је, уствари, замена за људску жртву коју су разна племена попут Маја и Астека приносили боговима да би им кренуло на боље.

И спорт захтева жртве. Да би неко био успешан спортиста чекају га напорни тренинзи, одрицања и висока дисциплина. Када је реч о хулиганима они захтевају “жртвено јагње” услед неиспуњења очекиваних циљева на утакмицама. Обично су жртве навијачи супарничког клуба, који у исто време представљају и објекте насиља, а када је немогуће осветити се правом извору фрустрације, онда у налету агресије страда све што се нађе на путу: од столица на стадиону, преко уличних аутомобила и жардињера.

Упркос претходно наведеним теоријама можемо констатовати да је насиље на спортским приредбама између осталог предиспонирано и деловањем наркотика и алкохола, које поједини хулигани користе. Наишли смо и на истраживања по којима један од узрока насиља може бити и висока ваздушна температура. На пример, истраживања из деветнаестог века (Guerry), су показала да је у периоду од 1826. до 1830. године у Француској за време високих температура било више кри-

вичних дела против живота и тела људи него ли кривичних дела против имовине. Ову тезу је подржао и Ломбросо (Cesare Lombroso) који је 1911. године утврдио да су убиства учесталија у јужном делу Енглеске, за разлику од севера (Baron Robert, Richardson Deborah, 2004). Данас узрочно-последични однос између топлоте и насилног понашања човека доказују студије многих научника (Haggies i Stadler, Larrick, Fein итд.), али их морамо узимати са опрезом када објашњавамо насилно понашање хулигана.

Закључак:

Насиље у спорту представља претежно социјалну врсту насиља која је данас најизраженија у форми хулиганизма. Консенквенце хулиганизма су вишеструке почев од материјалне штете до људских жртава, а узроци хулиганског понашања могу бити различити. Вербална експресија насиља се на спортским догађајима манифестује кроз „говор мржње“, док се невербална комуникативна функција насиља испољава кроз физички напад. Ова невербална експресија насиља се понекад, много ефективније преноси од вербалне поготово кад се уведе у обзир и тзв. „психологија гомиле“ о којој је давно писао Гистав Ле Бон (Le Bon Gustav, 1995). Оно што нам даје маса јесте осећај моћи, који наравно има своју цену, а која се огледа у губитку индивидуалности и персоналног идентитета. Још једна битна карактеристика придодаје „магијску“ моћ насиљу у гомили, а то је чињеница да - нико није крив када су сви криви.

У савременом друштву долази до комерцијализације насиља захваљујући мас-медијима који све више промовишу деструктивно понашање, а што има утицаја и на спорт¹². Сматра се да „до четрнаесте године деца виде преко једанаест хиљада убиства на телевизији, а сваки цртани филм просечно има двадесет и шест сцена насиља“ (The ABC's of bullying Prevention, 2005:14). Телевизија и интернет све више промовишу како физичко тако и вербално насиље, а ми смо сведоци енормне популарности реалити схов програма у којима се чак сматра пожељним ма која врста насиља, јер повећава гледаност. Истраживање које је објављено у научном часопису Педиатрицс показује да у САД 90 % деце узраста од 8 до 16 година игра у просеку 13 сати недељно видео игре

---

¹² Видети више о томе у: Симеуновић, Драган, “Violence in the "Old" (Paper Press, Television, Web 1.0) Media and the New Media (Electronic Press, Digital Video, Web 2.0) in Serbia”, *Review of International Affairs*, vol LXII, No. 1143 јули-септембар, 2011, стр. 34-48.

од којих су многе насилне, што утиче на повећање њихове агресивности (Ybara Michele, Diener West Marie, Markow Dana, Leaf Philip, Hamburger Merle, Boxer Paul, 2008: 929-937). У таквој друштвеној клими која популаризује насиље на виртуелном плану кроз компјутерске игрице, интернет и остале модерне медије, за очекивати је и пораст насиља у реалном животу, укључујући и спортске стадионе.

Насиље је одувек било пропратни део спорта, само су се мењале форме његовог манифестовања. Строге, готово драконске казне за недолжно понашање на спортским приредбама данас примењују оне земље које су имале непријатна искуства са насиљем навијача, али и то није довољно у сузбијању хулиганизма. Много битније од санкционисања насиља је рад на његовој превенцији, који би требало да укључи целокупно друштво.

Многи теоретичари су покушали да продру у суштину насиља на спортским приредбама. Чињеница је да не постоји монокаузално објашњење насиља у спорту јер узроци, као и поводи за насиље могу бити вишеструки и варијабилни.

Литература:

1. Adler Alfred: (1996) *Poznavanje čoveka*, Matica srpska, Novi Sad
2. Baker William: (2007) *Playing with God: religion and modern sport*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.
3. Bandura Albert: (1970) *Social learning and personality development*, Rinehart and Winston, Holt, London
4. Baron Robert, Richardson Deborah: (2004) *Human Aggression*, Plenum, Pub Corp
5. Bodin Dominique, Heas Stephane, Robene Luc: (2004) *Sport and violence in Europe*, Council of Europe Pub., Strasbourg
6. Despotović Ljubiša, Jeftović Zoran: (2011) “Geopolitika, mediji i bezbednost - negativni stereotipi i medijska manipulacija”, *Nauka, bezbednost, policija*, br. 1, Beograd
7. Dunning Eric: (1999) *Sociological Studies of Sport, Violence and Civilisation*, Routledge, New York and London
8. Ђорић Марија: (2010) “Politizacija huliganizma”, *Politička revija*, br. 3, Beograd
9. Frankl Viktor: (1981) *Nečujan vapaj za smislom*, Naprijed, Zagreb
10. Frojd Sigmund: (1964) *Uvod u psihoanalizu*, Kosmos, Beograd
11. From Erih: (1964) *Anatomija ljudske destruktivnosti II*, Naprijed, Zagreb
12. Guttmann Allen: (2004) *Sports : the first five millennia*, University of Massachusetts Press, Amherst, Mass.
13. Guilianotti Richard: (2000) *Football – a sociology of the global game*, Policy Press, London

14. Jamieson Lynn Marie, Orr Thomas: (2009) *Sport and violence: a critical examination of sport*, Elsevier, Amsterdam
15. Jarvie Grant: (2006) *Sport, Culture and Society*, Routledge, London and New York
16. Jarvis Matt: (2002) *Sport Psychology*, Routledge, London
17. Kyle Donald: (2007) *Sport and spectacle in the ancient world*, Blackwell Pub. Malden, MA.
18. Le Bon Gistav: (1995) *Psihologija gomila*, Papirus, Trgokom, Novi Sad
19. Lorenc Konrad: (1970) *O agresivnosti*, Vuk Karadžić, Beograd
20. Patrick James: (2007) *Renaissance and reformation*, Marshall Cavendish, cop. Tarrytown (N. Y.)
21. Simeunović Dragan: (2011) "Violence in the "Old" (Paper Press, Television, Web 1.0) Media and the New Media (Electronic Press, Digital Video, Web 2.0) in Serbia", *Review of International Affairs*, vol LXII, No. 1143 juli-septembar, Beograd
22. Simeunović Dragan: (2009) *Terorizam*, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd
23. Singer Peter: (2006) *In defense of animals : the second wave*, Blackwell Publ., Malden
24. Stor Entoni: (1989) *Ljudska agresivnost*, Nolit, Beograd
25. Taylor David: (2010) *Hooligans, harlots, and hangmen: crime and punishment in Victorian Britain*, Praeger, Santa Barbara, Calif.
26. *The ABC's of bullying Prevention*: (2005) National Professional Resources, Port Chester, New York
27. Wisdom Steven: (2001) McBride Angus, *Gladiators*, Osprey Military, Oxford
28. Ybara Michele, Diener West Marie, Markow Dana, Leaf Philip, Hamburger Merle, Boxer Paul: (2008) "Linkages Between Internet and other media violence with seriously violent behavior by youth", *Pediatrics*, Vol 122, Issue 5
29. Žirar Rene: (1990) *Nasilje i sveto*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad

VIOLENCE IN SPORT (THEORETICAL CONTROVERSIES AND CAUSES)

Summary: The paper deals with the theoretical controversies that arise when trying to determining the causes of violence in sports. Special attention has been devoted to the explanation of hooliganism, which represents public violence at sport-events. Regarding the genesis of violence in sport throughout history, the paper made comparative analyses from ancient times in which they conceive Olympics, to modern society. This comparative analysis of violence in sports through history has shown that, regardless of the level of civilization development , violence (sometimes

less, sometimes more) immanent sports audience. Depending on the theoretical approach, the causes of violent behavior in public sporting events may be different, but the author is of the opinion that there is no monocausal explanation and that all social phenomena inclusive and hooliganism should be seen in the constellation of social, economic, political and historical events.

Key words: violence, hooligans, hooliganism, theories